

Мишел Онфре – Највећи непријатељ ислама?¹

Ваша књига Промишљати ислам² требало је да се појави у јануару. Због многобројних полемика о Вашој политичкој позицији, која је оцијењена од стране одређених људи као став исламофоба и реакционара, одлучили сте да одгодите објављивање. „Политички коректна штампа је жељела да ме разапне“, писали сте. Шта се то промијенило од јануара? Да ли је клима сада погоднија за дебату?

Ја сам се лично одлучио за одгађање објављивања јер је књига требало да буде објављена у јануару, баш у седмици током које се обиљежавала годишњица масакра. Будући да је било немогуће промишљати то питање, и да је сваки онај који је на прво мјесто поставио анализу, а не саучешће, проглашаван саучесником Исламске државе, нисам желио да се та књига појави тада, знајући да ће она опет бити повод новој новинској кампањи против мене. Наравно, приговарали су ми оно што сам рекао, али такође и оно што нисам говорио: моја шутња је постала став који су могли оцјењивати са мржњом. Сајт „Атлантико“ је тако објавио један текст против мене под насловом: „Онфре пљује на мртве Батаклана“, јер сам измјестио ту трагедију у једну линију геополитичких каузалности и јер на моме Твитер налогу нисам поставио слику свијеће уз ријечи: „Ја сам Батаклан“! Али објављивање књиге је као воз који јури великом брзином.

¹Изворно објављено у *Philosophie magazine*, 24.03.2016. godine. У овом дијелу употребљен је само дио интервјуа.

²Michel Onfray, „Penser l’islam“, Grasset, Paris, 2016.

Оливје Нора (Olivier Nora) власник издавачке куће „Гресе“ ме је из истих стопа подржао и храбро слиједио, иако је знао да због тога његова кућа може имати проблема. Због свега је зауставио локомотиву. Али постојао је један вагон који се звао „преводи и објављивања у иностранству“ – да ли је и њега требало зауставити? Одлучио сам се за половично рјешење и пристао сам на објављивање ван Француске. Но мој предузетни италијански издавач веома брзо је направио италијански превод који је објављен почетком фебруара. Од тог тренутка било је веома лако било којем француском новинару да слободно преведе тај текст, који је изашао у *Corriere Della Sera*, и да објави исјечке ван контекста. Да бисмо то избјегли, испланирали смо француско издање, јер одгодити значи одложити, а не одустати.

Након атентата који су се догодили 13. новембра, изразили сте жаљење што комплетно политичко особље у глави има само страх од „амалгама“ и изјављује да ислам, религија мира, није у то умјешана, због чега је Марин Л’Пен (MarineLePen) једина која је ствари назвала правим именом, обзнанујући „терористички атентат почињен од стране исламских фундаменталиста“. А ви сте додали и „самоубиствена“ ситуација која допушта крајњој десници „монопол исправних ријечи над ситуацијама које сав свијет разумије“. По Вама, у чему се огледа умијешаност ислама у ове догађаје?

Ако мислите да снимљени повици „*Allahu akbar*“ и „*Осветили смо Пророка*“, које су изговорили људи који су напали *Charlie Hebdo* због тога што су те новине криве за објављивање карикатура Мухамеда, немају никакве везе са исламом, биће тешко промишљати стварност...У том случају мораћете послушно писати по диктату социјалистичке владе која забрањује коришћење израза „Исламска држава“ под изговором да та Држава и није баш Држава, и мада се позива на ислам није баш исламска, и њему претпоставља израз „*Daech*“ арапски акроним...Исламске државе! Када држава

Француска бомбардује „Daesh“, то је управо зато што се ради о једној Држави, а која је поврх свега једна Исламска држава!

Сасвим је друга ствар што је париска љевица, да би боље промишљала, увијек такмац Русоу који је писао: „Почнимо одбацујући чињенице“, нека се не очекује од мене, чија је љевица непариска, да подржим тај жалостан знак нихилизма наше епохе који претпоставља да се стварност није догодила, да се никада не догађа, јер она њихове идеје претвара у погрешне, а тиме и њихову идеологију. Стварност не слуша идеје, истина је обрнута...

Насупрот Мануелу Валсу који изјављује да „разумјети то значи опростити“, Ви преузимате Спинозино гесло „ни смијати се ни плакати, већ разумјети“ и предлагате један образац рационалног и геополитичког објашњења догађаја. По томе, атентати би били посљедица непромишљеног мијешања Француске у сукобе са муслиманским земљама од Ирака до Малија и Сирије. Уосталом, и прије јануарских и новембарских атентата Ви сте писали: „Ми смо отпочели бомбардовање, они узвраћају ударац, и то је, дакле, по свим ратним правилима!“ Сматрате ли озбиљно да су атентати у Паризу легитиман и разумљив одговор на неоправдана бомбардовања? Да ли и јануарски атентат против Шарли Ебдоа, атентат који се десио прије бомбардовања у Сирији са циљем да се освети пророк и казне богохулници, може да се посматра као посљедица војног ангажмана Француске?

Допада ми се ваше „озбиљно“ које претпоставља да се забављам, шалим или шегачим када говорим сличне ствари... Схватам да сте Ви жртве „Валсовог“ синдрома јер повезујете „оправдати“ и „разумјети“... То се може очекивати од једног премијера који не мора имати чврсту интелектуалну основу, али од Вас...

Осим тога, чињеница да промишљате укратко, као Валс, и да се не успињете даље од бомбардовања Сирије које се догодило накнадно, жалости ме: Ви сте изгубили осјећај за дуге

периоде, нисте више способни да промишљате ток историје, Ви сте постали неспособни да мислите на цивилизацијском нивоу, жртва сте медијске епохе чија се каузалност не уздиже даље од јучерашњих вијести... Што се мене тиче, ја се враћам бар до 1991. што је минимум, али могли бисмо свакако, и требали бисмо на страницама Филозофског магазина да се вратимо бар до времена Хицре и упишемо недавне догађаје у узрочни низ односа ислама са јудео-хришћанством... Останимо на 1991. години, години првог Заливског рата. Знате ли колико је отада та политика рата против Ирака, потакнута од стране Буша оца, усмртила муслимана на цијелом свијету? Не говори се много о тој бројци... 4 милиона мртвих! 4 милиона... Више од 100 000 цивила у самом Ираку. Подсјећам вас да Француска подржава тај крсташки рат (ријеч коју је употребљавао и Буш млађи и која није безазлена), откад је Франсоа Митеран тако одлучио и откад је све до Олана, укључујући ту и Саркозија, а изузимајући Ширака, француска политика показује се атлантистичком и међународно усмјереном против муслиманских земаља, а све под изговором да тамо морамо успоставити владавину права.

Баш је необично да се та француска страст за људским правима зауставља на границама Кине, Сјеверне Кореје, Кубе, Саудијске Арабије и многих других земаља које, што је општепознато, крше људска права сваким даном... Можете ли замислити да Француска од 1991. некажњено будедио америчке коалиције и да допринесе смрти четири милиона муслимана а да се муслимански свијет не узбурка? За кога Ви сматрате муслимане? За глупаке? Варваре? Кретене без памћења? За људе који се неће удружити кад им се убијају браћа по вјери? Захтијевам да размишљамо културолошки у историјским оквирима и на основу дугих периода, а не медијски у оквирима саучешћа и проповједничког морала.

Поред задатка искреног и отвореног ишчитавања ислама који Ви предлагете (вратићемо се на то), Ви се залажете и за један напор историјске аутоанализе муслимана који би требало да допринесе муслиманима да раш-

члане ислам од антисемитизма. У тој намјери и ископавате примјер великог јерусалимског муфтије Хаџ Амин ал-Хусеинија и његове улоге током Другог свјетског рата. Не задовољивши се тиме што је сарађивао са Хитлером и што је био уздигнут до титуле „Аријевца по части“, он је у јединој џамији у Берлину проповиједао у корист нацизма, позивао муслимане да се укључе у „Есес“ дивизије, посјетио један концентрациони логор, и онда када је сазнао за „Коначно рјешење“, пожелио да се једнако истребе и јеврејска дјеца и разрадио план истребљења палестинских Јевреја. „Принципи ислама и нацизма садрже значајне сличности“, говорио је. Не плашите ли се да досипате уље на ватру када подсећате на ту сарадњу? Не сматрате ли, напротив, да управо недостатак једног критичког приступа том периоду доприноси одржању анитсемитизма усред једног дијела муслиманске заједнице?

Како то мислите „подсећате“? Зар више немамо право да се бавимо историјом? Да се вратимо на оно што се једном заиста догодило да бисмо објаснили оно што се догодило касније? Шта бисте рекли о онима који би, подражавајући Вашу методу, приговарали Вама да досипате уље на ватру позивајући ваше читаоце да погледају филмове „Ноћ и магла“ Алена Ренеа или „Шоа“ Клода Ланцмана? Уколико одбијемо да погледамо ту причу, бићемо осуђени на то да говоримо шта нам прво падне на памет о односу ислама и јудаизма. Треба јасно говорити о тој сарадњи великог јерусалимског муфтије и Хитлера да бисмо разумјели како и зашто је након рата било могуће створити државу Израел! Да муфтија није сарађивао са нацистима, мислите ли да би држава Израел заиста била створена на начин на који се то догодило? Подсећам Вас да су након ослобађања логора постојали побједници и побјеђени и да је тај муслимански ауторитет припадао побјеђенима. Не уписати стварање државе Израел у тај геостратешки, геополитички, духовни и морални оквир, значи осудити самог себе на митологију и идеологију, умјесто на историјску науку и разум. То је наново илустрација русоистичког начела: одба-

цимо чињенице... Оно што је било потиснуто, и што Ви и даље желите да потискујете, увијек се изнова појављује у облику повратка потиснутог: ово није лекција из психоанализе, ово је основно физичко начело које се некада учило у школи...

Узмимо примјер француске војне интервенције у Малију 2013. године против које сте, као један од ријетких, Ви устали. Посматрате то као напад Француске на једну муслиманску земљу. Испоставило се да је та интервенција одговор на позив владе Малија и налази се под окриљем једне од резолуција УН-а у циљу одбране принципа територијалног интегритета земље чије је цивилно становништво било изложено нарочито насилним нападима побуњеника Туарега и салафијских покрета Ансар Дина и Акмија који су, у мјери у којој су напредовали, успостављали шеријат посвуда и нису скривали своју жељу да он буде установљен на цијелом сјеверноафричком подручју. Ви сматрате да „треба да чувамо наше ратове само у доказано одбрамбене сврхе“. Да ли то спречава Француску да притекне у помоћ, по међународном овлашћењу, једном нападнутом народу, а да не буде оптужена за колонијализам и напад против ислама?

Не будите наивни! Имате изузетно иренистичко схватање свијета... Зар заиста вјерујете да Француска не би била у стању да од владе Малија добије захтјев у коме се тражи оно што је већ одлучено да се наметне тој истој влади? Исто је и са Уједињеним нацијама чији је гњев селективан. Зашто не интервенишемо на Тибету, који је окупирала Кина, када знамо да Тибетанци од 1950. године желе могућност да живе своју вјеру у миру?

Први „напад на једну муслиманску земљу“ кажете Ви, био је први Заливски рат вођен против Ирака. „Оно што се догодило у петак 13. новембра је засигурно ратни чин, али који одговара другим ратним чиновима који за извор имају одлуку да се уништи Ирак Садама Хусеина коју је донио Бушов клан и његови савезници прије четврт вијека“.

Испоставља се да је тај рат, било да смо му наклоњени или не, био вођен под одобрењем УН-а ради поновног задобијања суверенитета једне Исламске државе, Кувајта, који је био нападнут од стране Ирака Садама Хусеина – једнопартијске „републике“ који је за основу имао секуларизам и арапски социјализам. Да ли заиста можемо посматрати први рат против Ирака као напад на ислам и на муслимански народ?

Поново вам говорим да не мислим да је УН мјерило правде на свијету. Сједињене Америчке Државе су жељеле тај рат, добиле су га и нису ништа учиниле да до њега не дође. Уколико узмемо УН за мјерило свих ствари, упутићу вас на тридесетак резолуција УН-а према Израелу у сврху борбе против његовог експанзионизма на штету палестинског народа, а које никад нису поштоване: да ли је икада било војне интервенције под окриљем УН-а с циљем спровођења њихових сопствених закључака по том питању? Да ли је Француска са својим људским правима стала на чело тог крсташког рата и спровела одлуке УН-а?

Данас, у Сирији, пишете Ви, водимо рат „против народа који је уствари цјелокупни, свјетски муслимански народ – ума (оитта)“. Не значи ли то подржати настојања Абу Бакр ал-Багдадија, оснивача Исламске државе, да представља уму и његове тврдње да је оживио калифат?

Ено, гле, ја нисам ни одговоран ни крив за постојање калифата! Ја га нисам прогласио, прогласио га је неко други, али, историјски, он постоји. Да постоји муслиманска заједница то је такође једна чињеница, а не хипотеза или посљедица идеологије! Наравно, та заједница није само једна уколико погледамо њено унутрашње уређење, али је једна у односу на остатак планете. Сунити и Шиити су супротстављени у заједници, свакако, али се уједињују против онога који није њихов. Подсјећам вас да је подјела свијета на „*dar al-Islam*“ – подручје ислама и „*dar al-Harb*“ подручје рата изум муслиманских теолога, да је стар хиљаду година и да то није моја

јучерашња измишљотина! Непознавање категорија исламске цивилизације, неспособност да се она промишља ван наших критеријума, недостатак понизности који нас тјера да нашим, картезијанским наочарима ишчитавамо једно виђење свијета које се ни у чему не поводи за разборитим и разложним западњачким разумом, све нас то води мимо исламске стварности, или тачније мимо стварности најкраће речено.

„Француска је допринијела смрти 4 милиона муслимана“; пишете ослањајући се на бројке које је дао британски политиколог Нафез Ахмед. Испоставља се да тај аутор подразумева под том бројком процјене о броју жртава свих „ратова против тероризма“ (2001–2014) укључујући и други Заливски рат у којем Француска није учествовала, као и број мртвих након ембарга против Садама Хусеина (процијењених на 1,7 милиона према њему)... Може ли се озбиљно сматрати да су све те жртве умрле као муслимани и да су жртве Француске? Бркајући све те жртве, не дајете ли за право фундаменталистима који под заставом ислама и његове прадавне борбе против доминантног и колонијализаторског Запада нагомилавају сукобе у којима ислам није био главна брига?

Заиста можемо почети са бројањем мртвих међу мртвима и можемо установити проценат одговорности након операције одузимања мртвих због ембарга у којем ми нисмо учествовали... Жељети извршити ово болесно рачунање произлази из жеље да се пречује оно што говори овај податак: француска политика је довела до милиона мртвих. Ако се не ради баш о 4 већ о 3 милиона, то све мијења? Ако у та 4 Француска одговара за само 3,5 милиона, то значи да она више низашта није одговорна или крива? Не желим да се ова бројка избрише под изговором да се ово рачунање заокружује на нижој децимали.

Подсејам Вас, опростите ми, да је то аргумент оних који сматрају да би требало наново пребројати мртве Холокауста и ако се бројање не зауставитачно на 6 милиона, то би значило да можда и није било мртвих... Не можете спријечити

чињеницу да смо од 1991. године, са Митераном, до 2016. са Оланом, укључујући и Саркозија, допринијели казненем експедицијама. Постављате питање кроз проценте, а ја вјерујем да у једном злочину не можемо бројчано одредити одговорност. Уколико одговорност и није потпуна, статус саучесника је јасно доказан.

Против „издаје“ коју је учинила француска љевица, одричући се своје нацифистичке и антиколонијалне традиције и сврставајући се на страну америчке империјалистичке политике, предлагате да Француска „закључи споразум о неутралности и поштовању политичког суверенитета сваке од ових муслиманских земаља“. Са киме би Француска требало да преговара о неутралности? (Са свим арапским земљама? Са Исламском државом?) Да ли би она требало да постане нова Швајцарска Европе? Не би ли то довело до тога да се она одрекне свог утицаја на нивоу Европе и свијета?

С једне стране, зашто вам је стало да Француска врши утицај у Европи и свијету? С друге стране, зашто би тај утицај требало да буде у империјалистичком, борбеном и војном облику? У име чега? Француског империјалистичког генија? Наше велике колонијалистичке традиције? Нашег талента за полицијску присилу, негда хваљену од стране Мишел Алио-Мариа поводом Туниса? Осим тога, због чега се чини да гајите презир према Швајцарској, која је много више демократска од наше, са својим федерализмом, својим начином гласања, својомсамосталношћу која се налази изван европејске религије, са својом неутралношћу? Имали бисмо много више да научимо од Швајцарске конфедерације него што подучавамо цијели свијет.

У име чега, уосталом, бисмо могли, и у име чега би требало да будемо учитељи планете? То доба је прошло... Да ли је Француска толико паметна, поштовања достојна, толерантна и демократска, републиканска и великодушна да би било праведно да намеће своје вриједности мачем – и бомбама? Ако би и требало да постанемо узор, требало би да то будемо по

вриједностима просвјетитељства, а не по вриједностима рата. Да, вјерујем да постоје пацифистичка рјешења која вриједи испитати прије него се крене у рат – који се води уосталом на радост трговаца оружјем, који је велики саучесник медијског сталеза и сталеза политичара.

Да бисте промислили нашу ситуацију, инспирисали сте се концептом Клаусевица о „малом рату“ који је изразио у „Предавању о малом рату“ око 1810. године потакнут герилским ратом шпанског народа против Наполеонове војске. Како нам овај концепт помаже да разумијемо ситуацију у којој се налазимо?

Ми располажемо ратном опремом прилагођеном традиционалном рату који је изашао из моде: пријетња која се надила на нас није атомска бомба неке прецизно одређене земље, или нуклеарне подморнице које бисмо случајно открили у Ла Маншу спремне да разоре Француску, нити су то борци Исламске државек који патролирају циповима у љетњим папучама 4000км од Париза! То су герилски борци, присталице Че Геварине фоко теорије. Та доктрина, фокизам, позива на стварање и умножавање жаришта оружане побуне. Уствари, у предграђима и малим селима у Француској појављују се младићи који могу бацити на кољена Француску и у њој успоставити страховладу са прокријумчареним оружјем. Подјећам Вас да су умјесто оружја, нападачи 11. септембра носили скалпеле – што су допуњавали апсолутном одлучношћу да умру у борби. Чему нам служе невидљиви авиони и најсавременија оружја против одлучног човјека наоружаног једним АК-47 који кошта мање од 1000 евра?

Политички сталез у Француској не размишља, он се брине само за то да буде изабран. Да ли вам је познат иједан нацрт програма националне одбране од неког међу оним људима који су већ најавили утрку на предсједничким изборима 2017. године? Не... Француска посматра своју војску као у вријеме Хладног рата. Она је и тај воз пропустила... Када чита, треба да престане да чита „О рату“ Клаусевица, ту књижуру, већ

умјесто тога да чита ово неиздато предавање од неколико страница. Оно што је на дневном реду није рат, него герила.

По Вашем мишљењу „Француска води шизофрену политику: исламофобичну с вана, исламофилску изнутра“. Док многи интелектуалци проказују ниску (пузаву) исламофобију француског друштва, по чему можемо рећи да она то напротив пати од исламофилије?

Моји наводи нису оно што интелектуалци кажу о исламу, већ оно што о њему можемо мислити уколико га слободно анализирамо далеко од званичног дискурса државе преношеног путем водећих медија. Понеки новинари користе ријеч исламофоб као што су, некада, други користили ријеч терориста у окупираном Паризу. Та је ријеч на првом мјесту увреда, на другом она је увреда, а на крају крајева она је увреда. Њу је створио ајатолах који сјече главе да би увриједио сваког оног који би се успротивио чињеници да се главе сјеку; њу користе људи, *in fine*, који се сврставају на страну ајатолаха. Стога, кад год ти славни интелектуалци који су често на државном платном списку иду у потрагу за „пузавом исламофобијом“, као што пузи змија или смук, они користе једну увреду коју је створио ајатолах, и једну другу која поистовјећује са звјери један начин дјеловања који је имао своје велике тренутке у тоталитарним земљама: „пацови“ и „гамад“ јудејска код националсоцијалиста, „дактилографске хијене“ и „похотне змије“ код марксиста-лењиниста. Тај начин на који они што свуда прогоне исламофобију ипак прихватају хомофобију, женомрство, фалократију, антисемитизам, белицизам, чак и силовање (погледајте шта се десило у Келну за Нову годину) уколико те пороке упражњавају они које су оцијенили *a priori* као часне, све то означава оно што зовем исламофилијом, коју, што се мене тиче, нећу назвати пузавом и прикривеном, јер је потврђена.

Ви сматрате да у данашњој Француској постоје „два строго супротстављена, чак противрјечна, начина да се живи као муслиман у Француској“ и оба могу пронаћи своје

оправдање у текстовима и историји Курана. Како бисте описали та два опречна начина живота? И у којем омјеру су они расподијељени у оквиру муслиманског становништва у Француској?

За ово питање, баш као и за друга Ваша питања, не посједујем никакав статистички податак... Не постоји ниједан начин да се пронађу бројке, статистике, криве или табеле које би нас овластиле да кажемо да X% француских муслимана брани ислам који је некомпатибилан са Републиком, заснован на одређеним сексистичким, фалократским, ратоборним, антисемитским и хомофобним сурама, а да X% упражњава један толерантан и отворен ислам, помирљив са вриједностима Републике, заснован на другим сурама које се, такође, налазе у том истом Курану.

Само два примјера која често наводим: једно мишљење би могло цитирати ову суру: „Истријebите невјернике до последњег“ (VIII, 7); а друго ову: „Онај који убије човјека који никога није убио, или онога који није никакво насиље на земљи починио, као да је убио све људе; а онај који спаси макар једног човјека, као да је све спасио“ (V, 32). Овоме додајем често и суру која је и епиграф моје књиге „Промишљати ислам“: „Мали је број оних који мисле!“ (XL 78).

Ви позивате на ишчитавање ислама које не би занемаривало велики број сура које оправдавају одређене поступке (мучења, покољ, распећа, полигамију) и мишљења (од антисемитизма до хомофобије преко женомрства и одбацивања политеизма)непомирљивим са вриједностима Републике. „Ислам мира, толеранције и љубави“ – пишете Ви – „заснива се на једној јединој сури: „Нема присиле кад је у питању вјера“ (II, 256), док се ратоборни ислам може позвати на бројне борбене сури“. Како и ко може извршити одабир?

Вјера и вјеровање су у исто вријеме приватна, лична и појединачна ствар, као и јавна и колективна. Док год је ислам приватна ствар, нема разлога да се приговара вјеровању сваког појединца: слобода савјести, дакле вјеровања, једна је

од основних слобода. Када ислам подразумејева заједницу у коју се сврставају и немуслиман то је већ друга ствар: живјети као муслиман, то је једно, и немам ништа против тога. Међутим, захтијевати од другог који није муслиман да живи као муслиман у једној јудео-хришћанској земљи са лаичком и републиканском традицијом то је већ друго. Разумијем да неко у име своје религије живи чедним и строгим животом, без алкохола и свињског меса, да не излази у ноћне клубове и не иде у порнобиоскопе (ако такви још увијек постоје...), да се не одаје ни коцки ни конзументичким ништавностима наше епохе. Али не разумијем забрану и кажњавање оних који се тим стварима одају. Не јести свињетину је једно, приморати оне који то не желе јести је друго, а забранити онима који то желе је нешто треће. Република мора штитити слободу савјести, вјеровања, духовности и вјере, али исто тако она мора осигурати да се те слободе не користе против вриједности Републике. Ствари су јасне, само уколико глава државе постави прописе овог друштвеног уговора и не толерише његово кршење.

Насупрот онима који говоре о сукобу варварства и цивилизације, кад је у питању ИСИЛ, Ви кажете да се ради о рату између „двје цивилизације од којих је једна била понижена и искориштена од стране друге“. „Борци Исламске државе чине својим примитивним оруђима оно што су Американци извршили на једном вишем нивоу помоћу своје високе технологије“, додајете. Да ли под тиме треба да схватимо да Исламска држава и њени сљедбеници, по Вашем мишљењу представљају исламску цивилизацију?

Цивилизација се увијек ствара прибјегавајући варварским чиновима. Упућујем Вас на хришћанство које је од времена цара Константина, који није био безазлен, па све до Холокауста, који тадашњи папа није осудио, преко крсташких ратова, инквизиције, суђења вјештицама, међувјерских ратова,

спаљивања, и осталих забава, наметнуло своје уређење и на тај начин створило своју цивилизацију. Не постоји цивилизација на једној страни ми, а са друге стране варвари, они, други.

Такође, подсећам вас да је Француска револуција, која је засновала многа од наших начела, одрубилa главу једном краљу и краљици, послала на гиљотину више од 20 000 људи, жена и мушкараца, младих и старих, да је натенане убила Луја XVII, који је имао између 8 и 10 година, да је створила оно што је опат Грегоар тада називао вандализмом, да је геноцид у Вандеји за убијање измислио гас, пећ, масовна убијања, али такође и дерање коже, производњу буради масти од тијела 150 жена и да упркос томе данас у нашим школама учимо о величини Француске револуције.

У име другачијих вриједности, европској и западној цивилизацији објављен је рат баш у тренутку када је та европска цивилизација „у фази опадања и урушавања“, пишете Ви. И додајете: „Никада се није десило то да оног који је био јак и постао слаб великодушно уважава онај који је био слаб и постао јак“. Ми смо дакле изгубљени?

„Изгубљен“ је ријеч која има негативну конотацију док побједник има позитивну. Проблем се не може тако поставити. Свако ко размишља макар и мало зна да египатске или астешке пирамиде, грчка агора или римски форум, распоред мегалита у Карнаку или у Стоунхенџу доказују то да су све цивилизације смртне. Доказ: оне које су умрле. Ниједна не траје бесконачно.

Није ни добро ни лоше што етрурска цивилизација не постоји више, постојала је и умрла, тако је како је. Дијете које се роди у колијевци породичног одјела болнице онда када на геријатрији умире један деведесетогодишњак није ништа добило, као што ни старац није ништа изгубио: један има живот пред собом, други иза себе. Тако је и са цивилизацијама. Свако познаје Валеријеву реченицу који каже да су оне смртне, то је једна и од тема матурског испита, али нико не вјерује да се та истина односи и на његову вла-

стити цивилизацију.

Ако бисмо признали да патимо од комплекса који се састоји од предусретљиве слабости (моралне) изнутра и дрске силе (неоколонијалне) извана, зар Ваш приједлог није извртање тог комплекса без пропитивања приступа који се састоји од признавања наше кривице за оно што су нам други одредили?

Вјерујем да је то много реторике да би се заобишла једноставност, библијска рекао бих, коју нам открива стварност: а брод тоне...

(С француског превео: *Милан Глигорић*)